

לעילוי נשמת סבי מורי
רבי שלום ב"ר סעדיה עומימי¹ הכהן זצ"ל
אשר הכניסני לעולמה של תורה
ולימדני דבריה באהבה
נלב"ע ליל ש"ק פרשת תצוה התשנ"ו
תנצב"ה

כרמיאל כהן

אבנטו של כוהן הדיוט

שנינו במשנה כיפורים (יומא) פ"ז מ"ה:²

כהן גדול משמש בשמונה כלים, וההדיוט בארבעה: בכתונת, במכנסים, במצנפת ובאבנט. מוסיף עליו כהן גדול: חשן ואפוד ומעיל וציץ.

למקרא משנה זו יכול אדם לחשוב - ודומה שאכן פשוטה של משנה משמעו כך³ - שישנם ארבעה בגדי כהונה שווים המשותפים לכוהן גדול ולכוהן הדיוט, אלא שלכוהן גדול יש עוד ארבעה בגדים נוספים. אולם, אף אם רושם זה מתקבל לאור משנה זו, הרי שלימוד של הנושא בכללו מעלה ספקות אחדים באשר לדמיון שבין כמה מבגדי הכוהן ההדיוט והכוהן הגדול, ושמה שוויון אין כאן ואך שיתוף השם יש כאן. עיקר עיסוקנו יהיה באבנט, ואף לגביו נתמקד רק בדעת רלב"ג. אך טרם כול, נדון בקצרה בבגדים האחרים.

כתונת

הבדל בין כתונת אהרון וכתונת בניו עולה, לכאורה, מפשוטו של מקרא, שהרי בתחילה נאמר (כ"ח, ד):⁴

וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֶפֶד וּמַעִיל וּכְתֹנֶת תְּשֻׁבַּץ מִצְנַפֶּת וְאַבְנֵט וְעִשׂוּ בְּגָדֵי קָדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיד וּלְבָנָיו לְכַהֵנוּ לִי.

להלן שם מופיע אופן עשייתם של הבגדים, ולאחר תיאור עשייתו של הציץ המיוחד אך לכוהן גדול ומקומו "על מצח אהרן", נאמר (פס' לט-מ):

1. ראה להלן הערה 10.
2. על פי נוסח המשנה בכתב ידו של הרמב"ם עצמו.
3. ראה רמב"ן לשמות כ"ח, לא; מלאכת שלמה למשנה זו; הגר"א או"ח סימן לב אות מא.
4. כל ההפניות במאמר זה למקרא ולמפרשיו הן לספר שמות. הציטוטים מהמפרשים הם על פי חומש "תורת חיים".

**וְשִׁבְצָתָהּ הַכְּתָנֹת שֵׁשׁ וְעֵשִׂיתָ מְצַנְנֹת שֵׁשׁ וְאַבְנֵי תַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רָקֵם. וְלִבְנֵי אֶהְרֹן
תַעֲשֶׂה כְּתָנֹת וְעֵשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵיטִים וּמַגְבָּעוֹת תַעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת.**

האם לא מפורש כאן שישנו הבדל בין כתונת התשבץ של הכהן הגדול לבין כתונתו של הכהן ההדיוט? אכן כך כתב ראב"ע (בפירושו הארוך, פס' לט):

ואמר הכתוב על **כתנת אהרן** בתחילה 'וּכְתַנְתָּ תִּשְׁבֹּץ' (לעיל פס' ד), **שהיא משובצת לבדה, ולא כן כתונת בניו.** והתשבץ עשוי לכבוד אהרן. וככה אמר במעשה 'וַיִּתֵּן עָלָיו הַכְּתָנֹת' (ויקרא ח', ז) הידועה שהיא המשובצת, ועל בניו 'וַיִּלְבָּשׁם כְּתָנֹת' (שם, יג), כמו 'וְלִבְנֵי אֶהְרֹן תַעֲשֶׂה כְּתָנֹת' (להלן פס' מ).⁵

לפסוקים המפורשים שציטטנו לעיל טופל ראב"ע ראייה נוספת שכתונת כהן גדול שונה מכתונת כהן הדיוט: בפרשת צו מתואר הביצוע של מינוי אהרן ובניו, ושם נאמר (ויקרא ח', ז):

וַיִּתֵּן עָלָיו [= על אהרן] אֶת הַכְּתָנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּאַבְנֵיטֵי וַיִּלְבָּשׁ אֹתוֹ אֶת הַמְּעִיל...

ובהמשך שם (פס' יג):

וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי אֶהְרֹן וַיִּלְבָּשֶׁם כְּתָנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵיטִים...

ראב"ע מבחין בין הביטוי המיודע "הַכְּתָנֹת" שנאמר ביחס לאהרן, הרומז לדעתו לכתונת התשבץ, לבין הביטוי הסתמי "כְּתָנֹת" שנאמר ביחס לבני אהרן.

אולם עם כל הראיות שבפירושו של ראב"ע, לא הכול סברו כך. זאת על יסוד פסוק נוסף שנאמר בקשר לכתונת:

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּתָנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֲרָג לְאֶהְרֹן וּלְבָנָיו (ל"ט, כז).

וכתב שם רמב"ן:

נראה מכאן שהיו **הכתנת שוות באב ובבנים** אע"פ שאמר באהרן 'וְשִׁבְצָתָהּ הַכְּתָנֹת שֵׁשׁ' (לעיל כ"ח, לט), ובבניו אמר סתם 'כְּתָנֹת' (שם, מ), כי הכוונה תעשה כתנות כמו הנזכרת, וכן כתוב 'חֲשׂוֹן וְאֶפֶוד וּמְעִיל וְכַתְּנֹת תִּשְׁבֹּץ מְצַנְנֹת וְאַבְנֵיטֵי וְעֵשׂוּ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאֶהְרֹן אֶחָיד וּלְבָנָיו לְכַהֲנֵי לִי' (שם, ד), כי 'לְאֶהְרֹן וּלְבָנָיו' יחזרו אל 'כְּתָנֹת תִּשְׁבֹּץ מְצַנְנֹת וְאַבְנֵיטֵי', כי הם שוים בכלם, וכן מה שאמר כאן 'וְאֶת הַמְּצַנְנֹת שֵׁשׁ וְאֶת

5. בפסוק מא שם נאמר: "וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהְרֹן אֶחָיד וְאֶת בְּנָיו אִתּוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכַהֲנֵי לִי". וכתב שם ראב"ע בפירושו הארוך: "מלת אֹתָם כוללת הכתונת המשובצת והמצנפת והאבנט שהם בגדי אהרן, גם כוללת הכותנות שאינם משובצות והאבנטים והמגבעות, שהם בגדי בניו".

פְּאֲרֵי הַמְּגִבֵּעוֹת, כִּלְל אַהֲרֹן וּבְנָיו, כִּי הַמְּצַנֶּפֶת וְהַמְּגִבְעוֹת אֶחָד הֵם בַּמַּעֲשֵׂה, אֲלֵא
שֶׂאֱהָרֵן יִצְנַף אוֹתָהּ וּבְנָיו יַחֲבֹשׁוּ בָּהֶן רֵאשִׁם כֹּאשֶׁר פִּירְשֵׁתִי.⁶

רמב"ן, על יסוד פסוק כז בפרק ל"ט ועל יסוד פסוק ד בפרק כ"ח מסיק שאכן ארבעה
מבגדי הכוהן הגדול היו שווים לבגדי הכוהן ההדיוט. אנו במסגרת זו נצמד צעד
בצעד, ונתייחס תחילה לעניין הכותונת, ונשוב בהמשך לדברי רמב"ן.

הרמב"ם סבר אף הוא כרמב"ן שכותונתו של הכוהן ההדיוט הייתה משובצת
ככותונתו של הכוהן הגדול, וכך פסק:

הַכְּתוּנֹת⁷ בֵּין שֶׁל כַּהֵן גָּדוֹל בֵּין שֶׁל כַּהֵן הַדְּיוֹט מְשׁוּבָצֵת הִיְתָה שֶׁהִיא בְּתִים בְּתִים
בְּאִרְיָגָתָה כְּמוֹ בֵּית הַכּוֹסוֹת, כְּמוֹ שְׁעוּשֵׁין הָאוֹרְגִין בְּבָגְדִים הַקְּשִׁים...
(משנה תורה, הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ח הט"ז).⁸

מכנסיים

דומה שאין מחלוקת ששוים מכנסיו של הכוהן הגדול למכנסיו של הכוהן ההדיוט,
שהרי כתוב:

וַעֲשֵׂה לָהֶם מְכַנְסֵי בָד לְכֹסוֹת בֶּשֶׂר עָרוֹה מִמֶּתְנִים וְעַד יָרְכָיִם יִהְיוּ. וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן וְעַל
בָּנָיו בְּבָאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֵת בִּקְדָשׁ וְלֹא יִשְׂאוּ עוֹן וּמָתוּ...
(כ"ח, מב-מג).

אמנם רש"י (פס' מג) ביאר ש"והיו על אהרן ועל בניו" אינו מתייחס רק למכנסיים
אלא לכל הבגדים, ואהרן - "הראויין לו", ובניו - "האמורין בהם",⁹ אך את הביטוי
"ועשה להם מכנסי בד" הוא הבין כמכוון לאהרן ולבניו.

6. לעיל כ"ח, לא. יצוטט להלן.
7. כך במהדורת ר"י קאפח (ראה הערה הבאה). אבל צירוף לשון רבים ('הכתנות') ולשון יחיד
(משובצת היתה) נראה כשיבוש, ואולי צ"ל 'הכתונת' כבדפוסים (במהדורת פרנקל לא ציינו
חילופי גרסאות בזה). [בילקוט שינויי גרסאות במהדורת פרנקל צוינה הגירסה 'משובצות'
בכתבי יד אחדים, עיי"ש, אך בכל כתבי היד התימניים 'משובצת'].
8. הציטוטים מהרמב"ם במאמר זה הם על פי מהדורת הרב יוסף קאפח שליט"א (ספר עבודה,
ירושלים התשנ"א). מקורו של הרמב"ם לדעת הכסף משנה הוא בדברי הכתוב, וראה משנה
למלך שם שכתב סמך לדברי הרמב"ם והרמב"ן מדברי הגמרא בבלי יומא יב ע"ב, עיי"ש.
9. ראה גם ראב"ע בפירושו הקצר. רמב"ן (שם פס' לה) כתב על פירושו זה של רש"י: "וכן נראה
זה בדרך הפשט. אבל לפי העולה מן הסוגיות שבגמרא אין דעת רבותינו כן, אבל אצלם
המצוה הזאת שוה בכלם, באהרן ובבניו והיא על המכנסים... והראיה על דעתם שלא הזכיר
למטה בסדר הלבשה מכנסים כלל, כי בעבור שענש עליהם בכאן אין צורך לחזור ולהזכירם
כי בידוע שילבשם". על פי ביאור זה של הכתובים, פשוטו של מקרא הוא ששוים מכנסי
אהרן למכנסי בניו.

וכך פסק הרמב"ם:

המכנסים בין של כהן גדול בין של כהן הדיוט הם ממתנים ועד ירכים, שהוא מלמעלה מן הטבור קרוב מן הלב, עד סוף הירך שהיא הארכובה... (שם, ה"ח)

מצנפת

כמו בתיאור הכותונת כך גם בתיאור המצנפת נמצא בכתובים הבדל בין כוהן גדול לכוהן הדיוט. לגבי כוהן גדול כתוב (כ"ח, לט):

וְעִשִּׂיתָ מְצַנֶּפֶת שֵׁשׁ.

ובהמשך (שם, מ):

וְלִבְנֵי אֹהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כְּתָנֹת וְעִשִּׂיתָ לָהֶם אֲבָנִיטִים וּמְגַבְעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכַבּוֹד וּלְתַפְאֵרֶת.

אולם גם כאן נחלקו המפרשים. ראב"ע (בפירושו הארוך לכ"ח, לו) סבר:

על דרך הפשט אין המגבעות כדמות מצנפת, כי המגבעות כדמות אלה ששימו הזכרים באלה הארצות על הראש, שיכסו הראש והם גבוהים. והמצנפת היא בגד דק ארוך צנוף סביב הראש לבדו. מעט תדמה לה המצנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות, כי בארץ ישמעאל ובספרד ואפריקא ומצרים ובבל ובאגדד, המצנפת היא על הראש מן הזכרים הנכבדים, ולא על ראש אשה. והשרים הגדולים עושים ציץ זהב על המצנפת על מקום המצח.¹⁰

אבל רש"י כתב (לכ"ח, ד):

מצנפת - כמין כיפת כובע... שהרי במקום אחר קורא להם 'מְגַבְעוֹת' (להלן ל"ט, כח), ומתרגמין כובעין.

10. ראה גם דבריו להלן ל"ט, כח: "אין דרך המצנפת כמו המגבעות". וכן כתבו גם התוספות בשם ריב"א בבבלי יומא יב ע"ב ד"ה אלא, וראה שם בגיליון הש"ס לרעק"א שציין תוס' נוספים. יש להעיר שכבר רס"ג חילק בתרגומו בין מגבעות שתרגם 'קלאנס' לבין מצנפת שתרגם 'עמאמה'.

אגב דברי רס"ג אספר גם עניין משפחתי: זכורני שבילדותי שמעתי אנשים מזקני תימן המכנים את סבי מורי רבי שלום כהן זצ"ל: 'עומימי'. כששאלתיו לפשר הכינוי, סיפר לי שסבו רבי אברהם הכהן זצ"ל היה איש צדיק וישר, שהן יהודים והן ערבים כיבדוהו. תואר הכבוד שזכה לו היה 'עומימי' דהיינו: בעל המצנפת, על שם מצנפתו של הכוהן הגדול. לימים נודע לי שתואר זה לא היה רק בבחינת תואר כבוד, אלא היה כרוך גם במעשה נסים. עוד נודע לי לימים, כשנפקחו עיניי ואוזניי למראות ולסיפורים, שסבי מורי זצ"ל, שזכה בכינוי זה בתחילה בחסדה של ירושה, היה ראוי אף בזכות עצמו לתואר זה, משום צדקותו ומשום מעשים שהיו, וד"ל.

וכן בהמשך (לפס' מ):

ומגבעות היא מצנפת.

וכן דעת רמב"ן שכתב (כ"ח, לא):

...וכן כתב רש"י שהמצנפת כמין כובע, שהרי במקום אחר קורא לה 'מַגְבְּעוֹת' (להלן ל"ט, כח) ומתרגמינן קוֹבְעִין. וגם זה אינו, שהרי אמרו¹¹ שהמצנפת ארכה שש עשרה אמה, והרי הוא כמין צניף שצונף בו את ראשו, מגלגל ומחזיר מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל, ומצנפת של כהן גדול אינה קרויה מגבעת בשום מקום, אבל **בכהן הדיוט אמר הכתוב 'מַגְבְּעוֹת' ואף היא מצנפת היא**, אלא שקושר בה על ראשו ומעלה הכפלים עליו כעין מגבעת שהוא קובע כדברי אונקלוס, כי מגבעת כמו מקבעת... אלא שהמגבעת כמו המצנפת, ולכך הזכירו חכמים תדיר בכהן גדול והדיוט מצנפת בתורת כהנים. ובמסכת יומא שנינו כהן גדול משמש בשמונה כלים וההדיוט בארבעה בכתנת ומכנסים מצנפת ואבנט, מוסף עליו כהן גדול, חשן ואפוד ומעיל וציץ.

רמב"ן חלק אמנם על רש"י שסבר שגם מצנפת של כוהן גדול היא כובע, וסבר שההבדל בין מצנפת של כוהן גדול למגבעת של כוהן הדיוט הוא בדרך הלבוש; ומצנפת של כוהן גדול אינה כובע, אך מגבעת של כוהן הדיוט שהיא ככובע היא גם מצנפת. נמצא, שבעיקר השוויון בין מצנפת למגבעת מסכים רמב"ן לדברי רש"י.¹²

וכך פסק הרמב"ם:

מצנפת האמורה באהרן היא המגבעת האמורה בבניו, אלא שכהן גדול צונף בה כמו שלופף על השבר, ובניו צונפין בה ככובע ולפיכך נקראת מגבעת.¹³

אבנט

שלא כמו בשלושת בגדי כוהן הדיוט האחרים, שבהם המחלוקת הייתה מחלוקת ראשונים, בעניין האבנט נחלקו כבר תנאים; כך נאמר בבבלי יומא (יב ע"ב):

כי אתא רב דימי אמר אבנטו של כהן הדיוט רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון חד אמר של כלאים וחד אמר של בוץ. תסתיים דרבי הוא דאמר של כלאים דתניא אין בין

11. כך כתב הרמב"ם במשנה תורה הלכות כלי המקדש פ"ח ה"ט. אולם לא נמצא לזה מקור בדברי חז"ל שבפנינו, וראה תורה שלמה לרמ"מ כשר פרק כח אות קכט.

12. ראה גם דבריו להלן ל"ט, כח (צוטט לעיל): "המצנפת והמגבעות אחד הם במעשה, אלא שאהרן יצנף אותה ובניו יחבשו בהן ראשם".

13. משנה תורה שם, שם, ה"ב; וראה גם שם להלן ה"ט. הראב"ד שם בהלכה ב השיג: א"א אני אומר אין מעשהו של זה כמעשהו של זה. מצנפת ארוך הרבה וכורך אותו כריכות הרבה ככריכות הישמעאלים, אבל מעשה המגבעות כעין הכובעין שלנו חדין מלמעלה והן קצרין".

כהן גדול לכהן הדיוט אלא אבנט דברי רבי, ר' אלעזר בר' שמעון אומר אף לא אבנט; אימת? אי נימא בשאר ימות השנה, טובא איכא: כהן גדול משמש בשמונה והדיוט בארבעה. אלא לאו ביום הכפורים. אמרי: לא, לעולם בשאר ימות השנה ובהנך דשויין.¹⁴

כי אתא רבין אמר אבנטו של כהן גדול ביום הכפורים דברי הכל של בוק, בשאר ימות השנה דברי הכל של כלאים, לא נחלקו אלא באבנטו של כהן הדיוט בין בשאר ימות השנה בין ביום הכפורים, שרבי אומר של כלאים ורבי אלעזר בר' שמעון אומר של בוק.¹⁵

לדעת רבי, אבנטו של כהן הדיוט עשוי כלאיים - צמר ופשתים יחדיו, ולדעת רבי אלעזר בר' שמעון אבנטו של כהן הדיוט עשוי מפשתן לבד.¹⁶

מה דעת מפרשי המקרא בזה?

חלק ניכר מן הדיון בעניין זה מתרכז בפסוקי עשיית הבגדים בפרשת פקודי (ל"ט, כז-כט):

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפְּתִיחַ שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֲרָג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. וְאֵת הַמְּצַנֶּפֶת שֵׁשׁ וְאֵת פְּאָרֵי הַמְּגַבְעוֹת שֵׁשׁ וְאֵת מַכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר. וְאֵת הָאֲבָנִים שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֶקֶם פְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

בפירושו לפסוק כט כתב רשב"ם:

בדבר הזה נחלקו רבותינו אם מדבר באבנט של הדיוט או בכהן גדול לבדו.

רמב"ן שם הרחיב מעט את הדברים וכתב:

ופירש באבנט שעשו אותו שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני, ולא נתפרש זה בצואה רק [מ]מה שנאמר 'וְאֲבָנֵי תַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֶקֶם' (לעיל כ"ח, לט), נודע שהוא רקום בארבע מינין הללו כמו שנאמר במסך 'וְעִשִׂיתָ מִסָּךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תַּכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה רֶקֶם' (שם כ"ו, לו), והאבנט הזה הוא גם באהרן ובניו

14. רש"י: "באותן בגדים ששניהם שויין בהם, דהיינו כתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט, אין ביניהם אלא אבנט".

15. רש"י: "בין רבין לרב דימי ליכא מידי, אלא דרב דימי לא פירש הי מינייהו דאמר של כלאים והי מינייהו דאמר של בוק, ורבין פירש בהדיא רבי אומר של כלאים".

16. ראה תוספתא מנחות פ"ט ה"ז: "שש זה פשתן" (ראה גם: בבלי יבמות ד ע"ב, יומא עא ע"ב, זבחים יח ע"ב; וראה רס"ג לשמות כ"ה, ד, רש"י שם, ראב"ע בפירושו הארוך והקצר שם, רשב"ם שם, ועוד); וראה אונקלוס שתרגם בכל מקום "שש" - "בוץ", וראה גם רמב"ם במשנה תורה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ח ה"ג: "וכל מקום שנאמר בתורה שש או בד, הוא הפשתים והוא הבוץ"; וראה גם בפירושו לתורה של רבי אברהם בן הרמב"ם (שם): "והראיה על שש שהוא פשתן תרגומו על ידי המתרגם 'בוץ', וכן תרגם 'כתנת בד' - 'כתונא דבוצא'; וראה גם רלב"ג (שם): "ושם הענין בעצמו הוא 'פשתים' או 'בוץ'".

כדעת האומר אבנטו של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט, ועל דעת האומר לא זהו אבנטו של כהן הדיוט, פירש בשל אהרן שהוא מעשה רוקם, ולא הוצרך להזכיר של בניו שהוא שש כמו שאמר 'וְלִבְנֵי אֶהֱרֹן תַעֲשֶׂה כְתָנֹת וְעִשִׂיתָ לָהֶם אֲבָנִיטִים וּמַגְבְּעוֹת תַעֲשֶׂה לָהֶם' (לעיל כ"ח, מ), וכולן שש ככתנת.

רמב"ן מציין שהפסוק הנ"ל נתון במחלוקת תנאים, ולדעת רבי הסובר שאבנטו של כוהן הדיוט שווה לאבנטו של כוהן גדול מתייחס פסוק זה הן לאהרן והן לבניו, ואילו לדעת רבי אלעזר בר' שמעון, הסובר ששונה אבנט כוהן גדול מאבנט כוהן הדיוט, מתייחס הפסוק רק לאהרן. בכל אופן את דעתו של רמב"ן עצמו בעניין, ראינו כבר לעיל, שכתב:

וכן כתוב 'חֲשׂוֹן וְאֶפֻּד וּמַעֲלִיל וּכְתָנֹת תִּשְׁבֹּץ מִצְנַפֶּת וְאֲבָנִיט וְעִשׂוֹ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאֶהֱרֹן אַחִיד וְלִבְנָיו לְכֹהֲנָיו לִי', כי 'לְאֶהֱרֹן וְלִבְנָיו' יחזרו אל כתונת תשבץ מצנפת ואבנט כי **הם שוים בכלם**.

בר הפלוגתא של רמב"ן בעניין הכותונת והמצנפת, ראב"ע, מתייחס במפורש לעניין האבנט רק בפירושו הקצר. בפירושו לפסוק "וְלִבְנֵי אֶהֱרֹן תַעֲשֶׂה כְתָנֹת וְעִשִׂיתָ לָהֶם אֲבָנִיטִים וּמַגְבְּעוֹת תַעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת" (כ"ח, מ), כתב ראב"ע:

תעשה כתנת - ארבע, ¹⁷ וכן אבנטים, והם כדמות האבנט הנזכר, ¹⁸ לפי הדעת, ואין שם ראייה.

בניגוד לכותונות שסובר ראב"ע שאינן כדמות כתונת התשבץ, ובניגוד למגבעות שסובר ראב"ע שאינן כדמות המצנפת, בעניין האבנט סובר ראב"ע כדעת רמב"ן שאבנט כוהן הדיוט הוא כדמות אבנט כוהן גדול.

כיוון שבעניין האבנט הסכימו ראב"ע ורמב"ן לדרך אחת, מפליא לראות את דברי הרמב"ם, שעד כה שוו דבריו ודברי הרמב"ן; וכך פסק:

בגדי כהונה שלשה מינים: בגדי כהן הדיוט, ובגדי זהב, ובגדי לבן. בגדי כהן הדיוט הם ארבעה כלים: כתונת, ומכנסים, ואבנט, ומגבעת. וארבעתם של פשתן לבנים, וחוטן כפול ששה. והאבנט לבדו רקום בצמר. בגדי זהב הם בגדי כהן גדול, והם שמנה כלים: ארבעה של כל כהן, ומעיל, ואפוד, וחשן, וציץ. ואבנט של כהן גדול מעשה רוקם הוא, ואינו דומה במעשיו לאבנט כהן הדיוט...¹⁹

17. לארבעת בני אהרן.

18. אבנטו של כוהן גדול הנזכר בפסוק הקודם שם: "וְאֲבָנִיט תַעֲשֶׂה מְעִשֶׂה רִקְם".

19. משנה תורה שם, הל' א-ב. כך הנוסח במהדורת הרב קאפח. נוסח שונה באופן משמעותי מאוד נמצא בדפוסים אחדים, שבהם כתוב: "ואבנטו של כהן גדול מעשה רוקם הוא, והוא דומה במעשיו לאבנט כהן הדיוט...". אך הנוסח במהדורת הרב קאפח הוא הנוסח בכל כתיבי היד (ובדפוס ונציה), וכן קבעו לנכון בנוסח הפנים במהדורת פרנקל.

הרמב"ם אמנם פסק כרבי שגם אבנטו של כוהן הדיוט עשוי כלאיים, אך בכל אופן חילק הרמב"ם בין אבנט כוהן גדול לאבנט כוהן הדיוט, ובביאור מקור דבריו ודעתו נתלבטו רבות מפרשיו, ואנו שעיקר ענייננו, כאמור, הוא בדעת רלב"ג לא נתייחס לעניין במסגרת זו.

דעת רלב"ג

רלב"ג התייחס לעניין בגדיו של כוהן הדיוט בפירושו לפרשת תצוה (כ"ח, מ), שם כתב:²⁰

ולבני אהרן תעשה כתנת. הנה מלאכתם היתה כמלאכת כתנת כ"ג, כמו שנתבאר בפרשת ואלה פקודי. ואולם **מלאכת האבנטים אינה כמלאכת האבנט של כהן גדול.** וזה דבר נתבאר בחוש לרז"ל. ויש לו סמך עוד ממה שנאמר בזה בפרשת פקודי כמו שנתבאר שם.²¹ והנה אחשב שמלאכת אבנט של כהן גדול היתה יותר יפה במלאכתה.²² ואולם באבנט של כהן הדיוט לא היה כי אם מין אחד של צמר. **ומגבעות.** הם תמורת המצנפת של כהן גדול. אלא שכ"ג צונף בה, והם מניחים אותה על ראשיהם כמין כובע.

עולה מדברי רלב"ג, שכתונת כוהן הדיוט היא היא כתונת תשבץ, ומגבעת היא היא מצנפת. אולם, בעניין אבנטו של כוהן הדיוט סובר רלב"ג שאינו שווה לאבנטו של כוהן גדול. אבנטו של כוהן גדול עשוי משלושה מיני צמר (תכלת וארגמן ותולעת שני) רקומים עם פשתן, אך אבנטו של כוהן הדיוט עשוי רק ממין אחד של צמר עם פשתן.

כידוע ללומדי תורתו של רלב"ג, פירושו לכל פרשה מתחלק לחלקים אחדים שכל אחד מהם מתחלק לשלוש חטיבות פירוש: ביאור המילות - ביאור מילולי קצר למילים הדורשות ביאור. ביאור הפרשה - ביאור נרחב על כל דברי הפרשה בסגנון הרצאתי. תועלות - מסקנות בענייני המצוות, הדעות והמידות העולות מן הפרשה, כשתועלת בענייני מצוות מתבארת לעתים ביתר פירוט ב"שורשים" אחדים.

הקטע שציטטנו לעיל הוא מביאור הפרשה; כעת נעיין בדבריו בחלק התועלות.

20. על פי מהדורת ר"ל לוי, ירושלים תשנ"ה, עמ' שפד-שפה.

21. בדפוס ונציה שהוא הבסיס לנוסח הפנים במהדורה הנ"ל כתוב: "...בפרשת ואלה פקודי כמו שיתבאר שם".

22. בהערה 24 במהדורה הנ"ל צוין: "ממלאכתם" - ל'. ומתקבל הרושם שהקביעה בפנים המהדורה היא על פי דפוס ונציה אך לא כן הוא; בדפוס ונציה כתוב: "במלאכתם".

התועלת השני²³ מפרשה זו הוא עשיית בגדי הכהונה. שבעה שורשים יש לו לתועלת זה, וכך כותב רלב"ג (שם, עמ' שפט):

השרש הראשון הוא, שהוא מבואר מצד הוראת הגדר איכות עשית אלו הבגדים. והנה²⁴ בגדי כהן הדיוט היו מפשתן שחוטו כפול ששה. **זולת האבנט שהיה מצמר ופשתים. והוא היה מכ"ד חוטין, ששה של פשתן וי"ח משלשה מיני צמר שהם תכלת וארגמן ותולעת שני.** וכלם היו מעשה רוקם, לא מעשה מחט, אבל מעשה אורג. וזה כלו שוה באלו הבגדים בבגדי כהן גדול ובבגדי כהן הדיוט. כבר נתבאר זה בפרשת ואלה פקודי שנאמר 'וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכֹּהֲנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֶרֶג וְלַבָּנוּי. וְאֶת הַמְצַנְפֹת שֵׁשׁ וְאֶת פְּאָרֵי הַמְגַבְעוֹת שֵׁשׁ וְאֶת מְכַנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר. וְאֶת הָאֲבָנֹת שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר] וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן [וְתוֹלְעֵת שְׁנֵי מַעֲשֵׂה רֶקֶם]' (לקמן לט, כז-כט). וכבר נתבאר זה כלו בשביעי מיומא.

רלב"ג כותב שאבנטו של כוהן הדיוט היה עשוי משלושה מיני צמר כמעשה אבנטו של כוהן גדול. והדברים תמוהים מאוד! הלא בביאור הפרשה כתב רלב"ג בצורה מפורשת שמלאכת אבנט של כוהן הדיוט "אינה כמלאכת האבנט של כהן גדול". ועוד כתב ש"באבנט של כהן הדיוט לא היה כי אם מין אחד של צמר". אתמהא!

במהדורת עמד ר"ל לוי על סתירה גלויה זו ואף הציע לה פתרון. בלשון "אולי" הציע ר"ל לוי להוסיף משפט בתועלות, ודברי רלב"ג יראו כך:

והנה בגדי כהן הדיוט היו מפשתן שחוטו כפול ששה. זולת האבנט שהיה מצמר ופשתים. והוא היה [מי"ב חוטין, ששה של פשתן וששה של צמר. ואבנט של כה"ג היה] מכ"ד חוטין, ששה של פשתן וי"ח משלשה מיני צמר שהם תכלת וארגמן ותולעת שני.

במילים אחרות, ר"ל לוי סבור שחלקו של קטע זה נשמט מחמת הדומות ('היה'), אך פתרונו הוא השערה בעלמא ואין לו יסוד אף לא באחד מיתר כתבי היד הרבים הקיימים, שלא נכללו במהדורה הנ"ל בין כתבי היד הנבדקים.

אנו נציע פתרון בכיוון אחר לחלוטין, ונאמר: עד כה הצגנו דברי רלב"ג הן בביאור הפרשה והן בתועלות על פי מהדורת ר"ל לוי המבוססת בעיקרה על דפוס ונציה.²⁵ אולם לא כן הוא הנוסח בבכיר כתבי היד לספר שמות - פירנצה לורנציאנה

23. כך בלשונו בלשון זכר. יש לציין שבדפוס ונציה אין תועלת שני בפרשה זו, ו"השרש הראשון" שנצטט להלן בפנים הוא בדפוס ונציה השורש החמישי מן התועלת הראשון. במהדורה שאנו מצטטים על פיה, נקרא הקטע שנצטט, כאמור, "השרש הראשון", והוא שייך לתועלת השני, וזה על פי גיליון רלב"ג דפוס ראשון ודפוס ונציה עם הגהות (ראה שם, עמ' שפט, הערה 62).

24. בדפוס ונציה: "והם", ולא צוין בהערות הנוסח דבר.

25. ראה הקדמה, שם, עמ' 9.

42 . OR (להלן: כ"י ד.)²⁶ נשוב ונצטט דברי רלב"ג בביאור הפרשה, על פי דפוס ונציה, ומולם נציג את נוסח כתב היד הנ"ל:

נוסח דפוס ונציה	נוסח כתב יד פירנצה לורנציאנה OR. 42
<p>ולבני אהרן תעשה כתנת. הנה מלאכתם היתה כמלאכת כתנת כ"ג, כמו שנתבאר בפרשת ואלה פקודי.</p> <p>ואולם מלאכת האבנטים אינה כמלאכת האבנט של כהן גדול. וזה דבר נתבאר בחוש לרז"ל. ויש לו סמך עוד ממה שנאמר בזה בפרשת פקודי כמו שיתבאר שם.</p> <p>והנה אחר שוב שמלאכת אבנט של כהן גדול היתה יותר יפה במלאכתם.</p> <p>ואולם באבנט של כהן הדיוט לא היה כי אם מין אחד של צמר.</p> <p>ומגבעות. הם תמורת המצנפת של כהן גדול. אלא שכ"ג צונף בה והם מניחים על ראשיהם כמין כובע.</p>	<p>ולבני אהרן תעשה כתנות - הנה מלאכתם היתה כמלאכת כהן גדול, כמו שנתבאר בפרשת אלה פקודי.</p> <p>וכן אחר שוב שמלאכת האבנטים היתה כמלאכת אבנטו של כהן גדול, לפי שכבר כללם שם במה שאמר 'ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני'.</p> <p>מגבעות - הם תמורת המצנפת של כהן גדול, אלא שכהן גדול צונף בה והם מניחים אותם על ראשיהם כמו כובע.</p>

לפי שני הנוסחים שווה מלאכת כתונת התשבץ של כוהן גדול למלאכת הכתונת של כוהן הדיוט, ושווה מלאכת מצנפתו של כוהן גדול למלאכת מגבעתו של כוהן הדיוט. אך לענייננו, רק לפי נוסח כתב היד הנ"ל שווה מלאכת אבנטו של כוהן הדיוט למלאכת אבנטו של כוהן גדול! כל זאת בהסתמך על הפסוקים בפרשת פקודי (ל"ט, כז-כט):

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכִּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֶרֶג וְלַבְנֵי. וְאֶת הַמְּצַנֶּפֶת שֵׁשׁ וְאֶת פְּאָרֵי הַמְּגַבְעוֹת שֵׁשׁ וְאֶת מִכְנְסֵי הַבַּד שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר. וְאֶת הָאֲבֻנְטֵי שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלְעַת שְׁנִי מַעֲשֵׂה רֶקֶם פְּאֶשֶׁר צָנָה ה' אֶת מֹשֶׁה.

נמצא, שסתירה גלויה זו בדפוס ונציה בין ביאור דברי הפרשה לבין התועלות, נעלמת לחלוטין על פי נוסח כתב היד הנ"ל, שהוא כאמור בכיר כתבי היד לספר שמות, ודברי רלב"ג מאירים ומזהירים.

26. כתב יד זה הוא כתב יד ספרדי מן המאה הארבע עשרה או החמש עשרה. נוסחו הנאה משמש כנוסח הפנים בפירוש רלב"ג, מהדורת ברנר-פריימן, מעלה אדומים התשנ"ג (וראה פרטים נוספים על כתב היד הנ"ל במהדורתם, פתח דבר, עמ' ז, יד). אולם, המהדורה הנ"ל היא לספר בראשית בלבד, כך שלעת עתה כתב יד חשוב זה לביאור רלב"ג לספר שמות לא ראה אור.

מסתבר, שלפנינו 'מהדורה קמא' ו'מהדורה בתרא' של פירושו של רלב"ג,²⁷ ואף טרם ננסה לקבוע איזו מהן היא המהדורה האחרונה, נוכל לקבוע בוודאות שדברי רלב"ג בתועלות שציטטנו לעיל שייכים לאותה 'מהדורה' של נוסח ביאור הפרשה בכתב היד הנ"ל. לשון אחר, דפוס ונציה מכיל בתוכו, לפחות במקרה זה, שני קטעים ממהדורות שונות של הפירוש היוצרים סתירה גלויה ביניהם.²⁸ שוב ניתן ללמוד על חשיבות העיסוק השיטתי והמסודר בחקר כתבי היד, אשר חייב להיות מאבני היסוד בההדרתו של כל חיבור, ובפרט חיבור שכתבי היד הרבים שלו מצויים לכל דורש כבמקרה דנן.

עד כה עסקנו בעובדות הפשוטות, ומעתה נעבור להשערות. איזו היא המהדורה האחרונה - וממילא המוסמכת - של דברי רלב"ג? לשון אחר: מהי דעתו הסופית של רלב"ג בענין אבנטו של כוהן הדיוט? ההייתה מלאכת אבנטו של כוהן הדיוט כמלאכת אבנטו של כוהן גדול?

דומה, שניתן להציע פתרון לבעיה זו לאור הסתכלות רחבה יותר על ביאור רלב"ג לפרשיות המשכן. דברי רלב"ג ברובם המוחלט של העניינים, מיוסדים על דברי הרמב"ם.²⁹ דומה שקביעה זו פשוטה היא וגלויה וידועה לכל הלומדים והמעיינים בדברי רלב"ג, ואף על פי כן נדגימה מעט מזעיר: כיון שעיסוקנו במאמר זה הוא בבגדי כהונה, אף כל דוגמותינו יהיו מנושא זה.

מובן הדבר שמכיוון שדברי הרמב"ם יסודם בדברי חז"ל, נצטרך להוכיח את הטענה הנ"ל בעזרת שימושי לשון מיוחדים לרמב"ם:

27. קיומן של מהדורות בפירושו של רלב"ג לספר שמות הוא עניין הדורש מחקר מקיף, שכמובן לא נוכל לעשותו במסגרת זו. אך זאת נאמר: עדות לקיומן של מהדורות אחדות עולה בלא ספק מעובדת קיומם של 'שרשים' בכתבי יד אחדים והעדרם מאחרים (מהותם של 'השרשים' נתבארה לעיל בדברינו). כמו כן, קטעים שלמים נוספים מופיעים רק בחלק מכתבי היד. כ"י פירנצה לורנציאנה OR. 42 הוא אחד מעדי הנוסח שנוסחם שלם.

28. לאמתו של דבר, הצגנו את נוסח דפוס ונציה כיוון שהוא מצוי לכל לומד, אולם דפוס זה מייצג כמה כתבי יד ודפוסים, וכל דברינו באשר לנוסחיו של דפוס ונציה אמורים גם לגביהם. גם בפרטים אלו לא נוכל להרחיב במסגרת זו.

יש לציין עוד שבדפוס ונציה (ונוסחים קרובים אליו) ישנו, לא פעם, צירוף שני נוסחים קדומים המופיעים בנפרד בכתבי יד אחרים. ראה למשל: פרשת בראשית, ח"א, ביאור דברי הפרשה, מהדורת ברנר-פריימן עמ' 44 הערת נוסח נח; פרשת וירא, ח"א, ביאור המלות, יח, י, מהדורת ברנר-פריימן עמ' 250 הערת נוסח ח; וכאלה מקומות רבים.

29. למען האמת, הדברים אמורים לא רק לגבי פרשיות המשכן. רלב"ג הלך בעקבותיו של הרמב"ם הן בענייני הלכה רבים והן בעניינים פילוסופיים, ואכמ"ל.

רלב"ג כ"ח, ד³⁰	רמב"ם משנה תורה הל' כלי המקדש פ"ח, הט"ז
כתנת תשבץ - היא עשויה משש כמו שיתבאר אחר זה. וענין השבץ הוא העשותה בתים בתים כמו בית הכוסות...	הכתנות ³¹ בין של כהן גדול בין של כהן הדיוט משובצת היתה שהיא בתים בתים באריגתה כמו בית הכוסות ³² כמו שעושיין האורגין בבגדים הקשים...

רלב"ג שם, לט	רמב"ם שם שם, ה"ט
ואבנט תעשה מעשה רוקם - הנה האבנט ³³ היא חגורה שחוגר בה הכתנת תחת אצילי ידיו כרך על גבי כרך, וארוך היה מאד...	...והאבנט רחבו כמו שלש אצבעות וארכו שתים ושלשים אמה, מקיפו ומחזירו כרך על גבי כרך...

כעת נדגים דמיון בתוכן:

רלב"ג שם, יז-כא	רמב"ם שם פ"ט, ה"ז
והאבנים היו על שמות בני ישראל, והנה היה כתוב באודם - ראובן, ובפטדה - שמעון, וברקת - לוי, וכן על זה האופן. וכבר קבלו רז"ל שכתוב היה למעלה שם האבות, והם אברהם יצחק ויעקב, ולמטה - שבטי יה.	ומפתח על האבנים [=אבני החושן] שמות השבטים כתולדותם. ונמצא כתב על האודם ראובן, ועל ישפה בנימן. וכותב בתחלה למעלה מראובן אברהם יצחק ויעקב, וכותב למטה מבנימן שבטי יה, כדי שיהיו כל האותיות מצויות שם.

יסודם של דברי הרמב"ם בבבלי יומא עג ע"ב:

...אמר רב שמואל בר יצחק: אברהם יצחק ויעקב כתיב שם... אמר רב אחא בר יעקב: שבטי ישורון כתיב שם.

ובירושלמי יומא פ"ז, מד ע"ג:

...אברהם יצחק יעקב כתוב עליהן... כל אלה שבטי ישראל היה חקוק עליהן.

אולם, המסקנה המעשית הנובעת ממימרות אלו נתונה במחלוקת ראשונים³⁴ ודעת רלב"ג כדעת הרמב"ם.³⁵

30. על פי כ"י פירנצה לורנציאנה OR. 42, וכן כל הציטוטים מכאן ואילך.
31. ראה לעיל הערה 6.
32. ראה, למשל, פירוש המשנה לרמב"ם (משנה חולין פ"ג מ"א) שכתב: "ובית הכוסות הוא הקצה של הכרש כעין כיס והוא עשוי תאים גדולים ידוע בצורתו אצל כל הטבחים".
33. בדפוס ונציה: "היא האבנט", ור"ל לוי השמיט, משום מה, שתי מילים אלו, ולא העיר דבר.
34. ראה תורה שלמה לרמ"מ כשר פרק כח, אותיות סד, עט.

רלב"ג שמות כ"ח, לו	רמב"ם שם פ"ט, ה"א
ועשית ציץ זהב טהור - והנה הציץ היה מגיע מאזן לאזן ולא היה מקיף הראש בשלמות, אבל היה קשרו בפתיל תכלת שהיה נכנס בנקבים שהם בקרנות הציץ אצל האזן.	כיצד מעשה הציץ? עושה טס של זהב רוחב שתי אצבעות ומקיף מאוזן לאוזן... והוא נקוב בשתי קצותיו, ופתיל תכלת למטה נכנס מנקב לנקב כדי שיהיה נקשר בפתיל כנגד העורף.

דברי הרמב"ם על הציץ המקיף מאוזן לאוזן, יסודם בבבלי שבת סג ע"ב:

...והתניא ציץ כמין טס של זהב ורוחב שתי אצבעות ומוקף מאוזן לאוזן...³⁶

אולם דברי הרמב"ם באשר לשני נקבים בשני צדי הציץ אינם מפורשים בגמרא וממילא אינם מוסכמים.

הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם כתב:

א"א עוד יש בו נקב באמצע שמכניס בו פתיל תכלת וכורכו על המצנפת וקושרו עם הפתיל שבראשו שהוא קשור לו כנגד ערפו.

וכן היא גם דעת רש"י בפירושו לתורה (כ"ח, לז):

...והפתילים היו בנקבים ותלויין בו בשני ראשים ובאמצעיתו...

רלב"ג כאמור סבר כרמב"ם.³⁷ וכאלה כאמור מקומות רבים.

35. על מנת שדברי הרמב"ם ורלב"ג יתבארו יתר ביאור, בייחוד בעניין המיקום המדויק של כתיבת שמות האבות למעלה ושבטי יה למטה, נצטט את פירושו של רבי אברהם בן הרמב"ם אשר מן הסתם מעיד גם על הבנת אביו: "על האודם (מפותח) ראובן ועל הישפה בנימן ושאר השמות לפי הסדר הנזכר באפוד כתולדתם. ולמדה הקבלה שיוכתב על האודם, לפני 'ראובן' למעלה משמו, 'אברהם יצחק ויעקב', ועל ישפה תחת שם 'בנימן' 'שבטי יה'... והיה זה או על ידי שהיו אותן האבנים אדם וישפה גדולות משאר האבנים, ובזה יש דוחק שהרי יפה יותר שתהינה (כולן) שוות כלומר (כל) האבנים, או על ידי שהיתה כתיבת 'אברהם יצחק ויעקב' באותיות דקות בכתב דק, וכזה 'שבטי יה', וכתיבת שמות השבטים באותיות גסות; וזה הוא הקרוב יותר. ואנחנו רואים זה בגילוף קצת החותמות שתהיה חריטה גסה באמצע החותם בשם מה, ומסביב לו חריטה דקה של שמות אחרים כפי שימציא אותו הממציא (את הגליפה)" (ראב"ם לשמות כ"ח, כא).

36. ראה גם רש"י ורשב"ם על התורה.

37. במקרה זה גם רמב"ן בפירושו לתורה (שם) סבר כרמב"ם: "אבל אין הדבר כמו שאמר הרב [=רש"י] ולא היה שם אלא פתיל אחד שהטס מקיף מאוזן לאוזן ונקוב בשתי קצותיו ופתיל תכלת נכנס בשני הנקבים והציץ נקשר בו כנגד העורף...".

יכול אדם לטעון שאין בשתי דוגמות אלו האחרונות ראייה מוכרחת לכך שרלב"ג הלך בדרכו של הרמב"ם כיוון שזוהי דרכן של מחלוקות שזה בכה וזה בכה. לפיכך, לשם אישוש יתר של הטענה גם במקומות שאין דמיון במילים אלא אך בעניין, נציג מקומות אחדים שבהם דברי הרמב"ם עוררו תמיהות ותהיות, ואף בהם הלך רלב"ג בעקבותיו:

רלב"ג כת, כח	רמב"ם שם שם, ה"י
<p>ולא יזח החושן מעל האפוד - הנה זאת האזהרה היא מצות לא תעשה. והוא מבואר שזאת האזהרה היא שלא יתפרק זה החבור דרך קלקול, לא שיהיה עובר מי שיפרק אותו לתקנו; וזה יתבאר ממה שאמר במעיל האפוד: 'לא יקרע'; והנה הקריעה היא מה שיעשה דרך קלקול והשחתה. וכזה יהיה אמרו 'ולא יזח החושן מעל האפוד' - לא יעשה זה דרך קלקול והשחתה. וג"כ הנה יתבאר מצד הוראת הגדר כי אמרו 'לא יזח', הרצון בו פירוק חבורו דרך קלקול.</p>	<p>...וכל המזיח חשן מעל האפוד ומפרק חבורם דרך קלקול לוקה.</p>

דברי הרמב"ם האלו עוררו תמיהה, כיון שמקורם עלום. הכסף משנה שם הפנה לבבלי יומא עב ע"א, אך שם נאמר:

אמר ר' אלעזר המזיח חושן מעל האפוד... לוקה שנאמר 'ולא יזח'

ולא נאמר שהוא רק אם הזיח דרך השחתה.³⁸ ביאורו של רלב"ג יסודו בדברי הרמב"ם הנ"ל והוא אף מוסיף להם מקור על פי דרכו.

38. כך העיר ר' מסעוד חי ב"ר אהרן רק"ח במעשה רוקח (הביא דבריו ר"י קאפח במהדורתו למשנה תורה לרמב"ם שם, וראה גם מה שתירץ). וראה גם מנחת חינוך מצווה ק אות א, שכתב: "ונראה דהר"מ מסברא דנפשיה כתב כן, כמו בדין קורע בגדי כהונה...דאין סברא דאם צריך לתקן יהיה האיסור שלא יזיח חיבורם".

רלב"ג כ"ח, י ³⁹	רמב"ם שם שם, ה"ט												
<p>ששה משמתם על האבן האחת - ידוע כי הימין הוא יותר נכבד מהשמאל, ולזה הוא ראוי שתהיה התחלת פתוח השבטים באבן אשר בכתף הימנית. והנה היו שם כתולדותם, אחד בכתף הימנית והשני כנגד השטה ההיא בכתף השמאלית, כאלו תאמר שראובן היה הראשון בכתף הימנית ושמעון הראשון בכתף השמאלית, וכן בזה הדרך; לא שיהיו ששה על הסדר בכתף האחד, וששה על הסדר בכתף השנית. וזה דבר התבאר ענינו מן החוש למי שראה אלו הכלים⁴¹ מרז"ל. ולזה אמר ששה משמותם על האבן האחת, שאם היה הרצון שיהיו ששה מהם על הסדר בכתף האחד - לא היה צריך לומר 'משמותם'; והנה העירנו בזה שאין הששה מסודרים על הסדר בכתף האחד.</p>	<p>ותופר עליו (=על האפוד) שתי כתפות כדי שיהיו על כתפות הכהן, וקובע על כל כתף וכתף אבן שהם מרובע מושקע בבית של זהב, ומפתח על שתי האבנים שמות השבטים, ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם, וכותב שם יוסף יהוסף. ונמצאו חמש ועשרים אות באבן זו וחמש ועשרים אות באבן זו, וכך היו כותבין:</p> <table border="0" data-bbox="672 647 1115 894"> <tr> <td>ראובן</td> <td>שמעון</td> </tr> <tr> <td>לוי</td> <td>יהודה</td> </tr> <tr> <td>יששכר</td> <td>זבולון⁴⁰</td> </tr> <tr> <td>נפתלי</td> <td>זן</td> </tr> <tr> <td>גד</td> <td>אשר</td> </tr> <tr> <td>יהוסף</td> <td>בנימן</td> </tr> </table> <p>והאבן שכתוב בה ראובן על כתפו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתפו השמאלית...</p>	ראובן	שמעון	לוי	יהודה	יששכר	זבולון ⁴⁰	נפתלי	זן	גד	אשר	יהוסף	בנימן
ראובן	שמעון												
לוי	יהודה												
יששכר	זבולון ⁴⁰												
נפתלי	זן												
גד	אשר												
יהוסף	בנימן												

גם דברי הרמב"ם האלו עוררו תמיהות אחדות אצל מפרשיו. גלוי וידוע היה לכולם שיסודם של הדברים בבבלי סוטה לו ע"א-ע"ב:

שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו וששה על אבן זו, שנאמר 'ששה משמותם על האבן האחת וגו'" - שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם, מפני

39. על פי כ"י פירנצה לורנציאנה OR. בתיקון טעויות קלות על פי כ"י פרמה 157 (הקרוב בנוסחיו לנוסח כ"י פירנצה הנ"ל) וכתבי יד נוספים.

40. כך בכתב ידו של הרמב"ם בפירוש המשנה כיפורים פ"ז מ"ה (כתב היד לסדרי מועד ונשים נמצא בספרייה הלאומית בירושלים). במהדורת ר"י קאפח שליט"א (הן במשנה תורה והן בפירוש המשנה שם) הועתק שרטוטו של הרמב"ם בטעות, ונכתב בו: "זבולון". תוספת הו' גורעת כיוון שאם ייכתב כך תהיינה בצד השמאלי עשרים ושש אותיות, ולא עשרים וחמש כפי שצריך להיות.

41. בדפוס ונציה: 'למי שיראה אלו הכלים', ורי"ל לוי כתב: 'למי שראה אלו הכלים', ולא העיר דבר.

שיהודה מוקדם. וחמשים אותיות היו, עשרים וחמש על אבן זו, ועשרים וחמש על אבן זו. רבי חנינא בן גמליאל אומר לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד, אלא כדרך שחלוקין בחומש שני. כיצד? בני לאה כסידרן, בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן, ובני שפחות באמצע...

אולם, עם זאת נבוכו המפרשים בהתאמת דעת הרמב"ם עם אחת משתי הדעות.⁴² בין כך ובין כך, רלב"ג הלך בדרכו של הרמב"ם, ואף כאן כמו בדוגמה הקודמת, חש בקושי והציע הסבר לעניין על פי פשוטו של מקרא.⁴³

המסקנה העולה מדוגמות אלו, ומרבנות אחרות, היא שפירושו של רלב"ג לפרשיות המשכן הושפע רבות מפסקיו של הרמב"ם.

לאור מסקנה זו, נשוב לעיקר דברנו ונאמר: ניתן לשער שהפירוש המובא בנוסח דפוס ונציה (והוא כדעת הרמב"ם), שמלאכת אבנטו של כוהן הדיוט אינה דומה למלאכת אבנטו של כוהן גדול - הוא המהדורה הראשונה. ולאחר שכתב רלב"ג דברים אלו כדרכו בעקבותיו של הרמב"ם, חזר בו ושינה את דעתו וסבר שמלאכת אבנטו של כוהן הדיוט שווה למלאכת אבנטו של כוהן גדול.

מה גרם לו לרלב"ג לחרוג ממנהגו ולפרש בניגוד לרמב"ם? מסתבר שהיה זה פשוטו של מקרא. קושיות ממקורות חז"ל, כפי שראינו לעיל, לא הרתיעו את רלב"ג מללכת בעקבותיו של הרמב"ם; אדרבה הוא אף ניסה לאשש את דברי הרמב"ם בעזרת פשוטו של מקרא.⁴⁴ אולם, כאשר נוכח רלב"ג שדברי הרמב"ם אינם עולים

42. מבוכה זו ניכרת דרך משל בכך שהכסף משנה סבר שהרמב"ם פסק כרבי חנינא בן גמליאל, ואילו מהר"י קורקוס סבר שהרמב"ם פסק כתנא קמא.

43. הסבר רעיוני לדברים הציע רלב"ג בחלק התועלות בתועלת השני סוף השורש הראשון: "...ולא היו כותבין ששה מהשמות כסדר באבן הימנית והששה הנותרים באבן השמאלית, כי מפני שהיתה הכונה בזה שתתבודד מחשבת הכהן בענינים המשותפים לכל ישראל מצד מה שהם משותפים להם היה שתהיה הכתיבה הזאת באופן שתתחבר מה שבצד השמאל משמות השבטים למה שבצד הימין. כי הכהן כשיתבונן באלו השמות בסדור לפי תולדות השבטים יחוייב לו שיביט בימין ובשמאל בצד מערב; עם שכן היה סדור השבטים בחשן, ר"ל שהיו שמות השמאל נמשכות לשמות הימין בכל אחת מהשטות...".

44. תופעה זו, שרלב"ג מציע מקורות מהמקרא לפסקי הרמב"ם, ראויה לתשומת לב מרובה ולמחקר מקיף, שכמובן לא נוכל לעשותו במסגרת זו, ונסתפק בשתי דוגמות: כתב הרמב"ם (משנה תורה הלכות נזקי ממון פ"ח ה"י): "כשבית דין נזקקין לגבות הנזק מנכסי המזיק גובין מן המטלטלין תחלה". ונתלבטו האחרונים במקור הדברים, ורלב"ג כתב (שמות כ"א, לו): "והנה דין הנזקין הוא שיגבו מן המטלטלין, שני: 'שלם ישלם שור תחת השור' 'כסף ישיב לבעליו'".

כתב הרמב"ם (משנה תורה הלכות נערה בתולה פ"א ה"ח): "אין האונס או המפתה חייב בקנס עד שיבוא עליה כדרכה...", ותמהו על דבריו (עייין למשל ראב"ד בהשגות: "א"א טעות

בקנה אחד עם הבנתו את פשוטו של מקרא - חרג ממנהגו, או בלשון אחר: נהג
כראוי לפרשן מקרא.⁴⁵

היא זו ומפורש בגמרא דאפילו שלא כדרכה משלם קנס". ורלב"ג כתב (שמות כ"ב, טו-ז):
"וראוי שתדע שלא יתחייב המפתה בזה הקנס אם לא בא עליה כדרכה, שנ': 'וכי יפתה איש
בתולה וגו' שיפתה אותה וישכב עמה **באופן אשר היא בו בתולה**, ולזה אמ': 'כמוהר
הבתולות', כי הוא אבד אותה המוהר ההוא מפני שהשיב אותה בעולה".

וכן כתב בחלק התועלות (התועלת ה"ח, השרש השני - כך בכ"י פירנצה לורנציאנה OR. 42
שבו התועלות והשורשים בפרשת משפטים מרוכזים בסוף הפרשה; ובמהדורת ר"ל לוי:
התועלת הראשון, השרש השני, עמ' רפו): "אינו משלם כסף אם לא בא עליה כדרכה, שנ':
'וכי יפתה איש בתולה', **מהמקום שהיא בו בתולה**, ולזה אמ': 'כסף ישקול כמוהר
הבתולות'". (שני הציטוטים האחרונים הם על פי כ"י פירנצה לורנציאנה OR. 42 בתיקון
טעויות קלות על פי כ"י פרמה 157 וכתבי יד נוספים).

45. כתבנו לעיל (הערה 29) שרלב"ג הולך בעקבות הרמב"ם בעניינים רבים, אולם חשוב להדגיש
שכלל זה ישנם יוצאים מן הכלל, ובמקרה שאנו דנים בו אנו רואים דוגמה לחריגה מנוהג
זה. עוד יש לציין, שאף שרלב"ג, על פי רוב, הולך בעקבות הרמב"ם, הפניותיו הן תמיד לגמרא
ולא לרמב"ם ("כבר נתבאר זה בשביעי מסוטה", "כבר נתבאר זה בשני ובשלישי ובתשיעי
מזבחים ובשביעי מיומא", וכדומה). בכך יובן גם סוג אחר של חריגות מפסקי הרמב"ם, גם
במקרים שאינם נראים משמעותיים לעניין פשוטו של מקרא - חריגות הנובעות מגרסה שונה
בגמרא. נסתפק בדוגמה אחת:

כתב הרמב"ם (משנה תורה הלכות נזקי ממון פ"ב ה"א): "היה עומק הבור תשעה ומהם
טפח אחד מים חייב, שהטפח של מים חשוב כעומק שני טפחים ביבשה. היה עומקו שמונה
ומהם שני טפחים מים, או שהיה עומקו שבעה ומהם שלשה טפחים מים, ונפל לתוכו שור
וכיצא בו ומת אין מחייבין אותו לשלם. ואם תפש הניזק אין מוציאין מידו. שהדברים האלו
ספק יש בהם". אולם, רלב"ג כתב: "בור עמוק ח' טפחים ומהם שני טפחים מים - חייב בו על
מיתת הב"ח [=הבעלי חיים] הנופלים שם, שהרי יש בו הבל למיתה. כבר נתבאר זה השורש
בחמישי מקמא" (פרשת משפטים, התועלת העשירי, השורש הראשון - כך בכ"י פירנצה
לורנציאנה OR. 42 וכדלעיל). בנוסח הגמרא שלפנינו (בבלי ב"ק נא ע"ב, ולא צויינו שינויי
נוסח בדק"ט) מבואר כדברי רלב"ג, וכבר העירו נושאי כלי הרמב"ם שגרסתו בגמרא הייתה
שונה.

חריגות נוספות מדברי הרמב"ם ישנן גם במקרים שפרשנותו של רלב"ג את דברי הגמרא
הייתה שונה מפרשנותו של הרמב"ם, גם כאן נסתפק בדוגמה אחת (שאינה קשורה לפשוטו
של מקרא):

איתא בגמרא (בבלי מכות ב ע"ב): "ת"ר, ד' דברים נאמרו בעדים זוממין: אין נעשין בן גרושה
ובן חלוצה, ואין גולין לערי מקלט, ואין משלמין את הכופר, ואין נמכרין בעבד עברי; משום
ר"ע אמרו: אף אין משלמין ע"פ עצמן". ועוד איתא (בבלי קידושין יח ע"א): "תניא: בגניבתו
(שמות כ"ב, ב) - ולא בכפילו, בגניבתו - ולא בזממו, בגניבתו - כיון שנמכר פעם אחת, שוב
אי אתה רשאי למוכרו". ופסק הרמב"ם (משנה תורה הלכות עדות פ"כ ה"ח): "העידו עליו
שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין", דהיינו, שהעדות שהוזמה הייתה על המכירה, ודין העדים
במלקות ולא במכירה. אבל רלב"ג כתב: "העד הזומם אינו נמכר בזממו, ר"ל אם העיד שגנב
ראובן גנבה-מה והוזם, שנ': 'זומכר בגנבתו' - בגנבתו הוא לבד הוא נמכר, לא בסבת דבר

הפסוקים המפורשים - לדעתם של מפרשים רבים וביניהם רלב"ג - המוכיחים בעליל שמלאכת אבנטו של כוהן הדיוט היא כמלאכת אבנטו של כוהן גדול, הם הפסוקים בפרשת פקודי שמות ל"ט, כז-כה (כפי שציין רלב"ג במפורש במהדורה בתרא של פירושו):

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכֹּהֲנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֲרָג לְאֶהֱרֹן וּלְבָנָיו. וְאֶת הַמְצַנֶּפֶת שֵׁשׁ וְאֶת פְּאָרֵי הַמְּגַבְעֹת שֵׁשׁ וְאֶת מִכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר. וְאֶת הָאֲבֵנֹת שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְיִתְכַלֵּת וְאֲרָגְמוֹן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֶקֶם כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.⁴⁶

אחר. וכבר יתבאר זה באור יותר שלם ממה שאומ': שהמכירה הזאת אינה מתחייבת בעצמות מזה העדות, אבל תתחייב ממנו במקרה מפני שאין לו לשלם, ולזה אין אני קורא בזה 'כאשר זמם לעשות לאחיו' (דברים י"ט, יט). **ואולם יתחייב לו ממון, והוא מה שהיה מחייבו מהממון בזה העדות, ואם אין לו לשלם - יהיה עליו לחוב עד שיעשיר'** (פרשת משפטים, התועלת האחד עשר, השורש הארבעה עשר - כך בכ"י פירנצה לורנציאנה OR. 42 וכדלעיל). דהיינו שהעדות שהוזמה הייתה על הגניבה, ודין העדים בתשלום ממון (כך פירשו גם רוב הראשונים).

אגב, מעניין לציין שהביטוי שבסוף דברי רלב"ג: "יהיה עליו לחוב עד שיעשיר", הוא על פי לשונו של הרמב"ם (משנה תורה הלכות גניבה פ"ג ה"ב-ג, ט"ז; ועיין גם שם הלכות ערכין וחרמין פ"ג ה"ח) שרלב"ג השתמש בה לעיל בשורש השלושה עשר לעניין "בגניבתו - ולא בכפילו". דהיינו שרלב"ג השגיר את לשונו של הרמב"ם גם לעניין שהוא חרג מדעתו.

46. ישנן סיבות טובות להניח שאת ה'שורשים' כתב רלב"ג רק בשלב שני, לאחר שסיים את פירוש הספר (הנחה זו יכולה לבאר, דרך משל, את העובדה שלא בכל כתבי היד ישנם 'שורשים' - ראה לעיל הערה 27). אם כנים אנו בזה, נוכל לנסות לשחזר את מהלך הדברים: רלב"ג כתב את פירושו לעניין האבנט בפרשת תצוה כדעת הרמב"ם. כשהגיע רלב"ג לביאור פרשת פקודי חזר בו מהנ"ל. חזרתו באה לידי ביטוי ב'שורשים' (שאותם כאמור כתב כנראה לאחר שפירש את פרשת פקודי) ובמהדורה בתרא של ביאור דברי הפרשה. מהלך דברים כעין זה יש בו גם כדי להסביר מדוע לא נמצאה בענייננו מהדורה קמא ל'שורשים'.